

A Nagy Lajos király-kori diósgyőri vár rekonstrukciója

(A tudományos rekonstrukciók Buzás Gergely (Visegrád, Óbuda, Diósgyőr, Kisdána, Tata), Pusztai Tamás (Mohosvár) és Szőke Balázs (Simontornya) munkái, a végső grafikai kivitelezés a Pazirik Kft. munkája.)

Buzás Gergely

Középkori várak – virtuális vártúrák

A középkori várak mindenki képzeletét megmozgatják, de valójában ma, jobbára romos vagy átépített formájukban nemigen hasonlítanak eredeti megjelenésükre. A régészeti, műemléki kutatások alapján készült virtuális tudományos rekonstrukciók azonban lehetővé teszik, hogy megismerjük és bárki számára láthatóvá tegyünk a középkori várak valóságos világát.

A vár a középkorban a hatalom jelképe és egyben gyakorlati eszköze is volt. Egyszerre töltötte be a reprezentatív úri rezidencia, a kincstár és gazdasági központ, továbbá a katonai támaszpont és menedékhely szerepét. Ennek az összetett funkciónak köszönhetően eme épülettípus története a középkori társadalom, gazdaság, hadviselés és művészet történetének különleges lenyomatává vált.

A visegrádi múzeum új kiállítása régészek, művészettörténészek és a Pazirik Kft. informatikus és grafikus szakembereinek munkája révén kísérletet tesz arra, hogy ennek az izgalmas történetnek a fő szálait nyomon kövesse hét középkori magyar vár történetén keresztül az államalapítástól a 15 éves háborúig, oly mó-

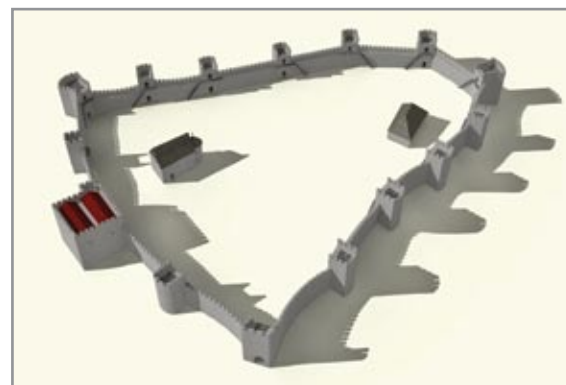
don, hogy ezeket a ma már romos, vagy teljesen eltűnt várakat a digitális technológia eszközeivel idézi meg. E várak történetét elmesélő számítógépes animációk, interaktív bemutatók, rekonstrukciós képek, 3D nyomtatással készült makettek és a visegrádi vár különböző korszakokból származó fegyverletei láthatóak 2014 május közepéig a Visegrádi királyi palotában. Hamarosan kapható lesz a kiállításához kapcsolódó könyv (Buzás Gergely és Kovács Olivér munkája), valamint film (A Titánia-Mas-ter Pro Kft. produkciója, Grábler Zsuzsa rendezésében, animációs rendező: Balogh András.) is, 2014-ben pedig a kiállítás országos körútra indul.

Visegrád: A magyar államalapítás korának várai sokszor római erődök újrahasznosításával, vagy Karoling-kori települések újjáélesztésével jöttek létre. Ennek tipikus példája Visegrád ispáni vára.

A dunakanyari Pona Navata 4. századi római erődjét már a Karoling-korban helyreállították, feltehetően a területen élő szláv törzsek, akik a Visegrád (Magsabb vár) nevet adták neki. A magyar honfoglalást is átvészelő vár az Árpádok államalapításának idején kialakuló vármegyeszervezet egyik első, már 1009-ben

A 11. századi visegrádi ispáni vár madártávlati képe
jobbra

A 11. századi visegrádi ispáni vár rekonstrukciója

említett eleme lett. Az ispáni vár a 11. század közepén, I. Endre és Salamon király korában élte virágkorát.

A vár római-kori falait és tornyait a koraközépkorban újjáépítették, az egykori praetoriumából lakótornyot alakítottak ki. A vár udvarán egy kápolna és egy kőpalota emelkedett. A vár körül egész város alakult ki, több templommal, és egy I. András király által alapított ortodox kolostorral. A visegrádi ispánság azonban Szt. László korában megszűnt, így a vár elvesztette jelentőségét és hamarosan rombadőlt.

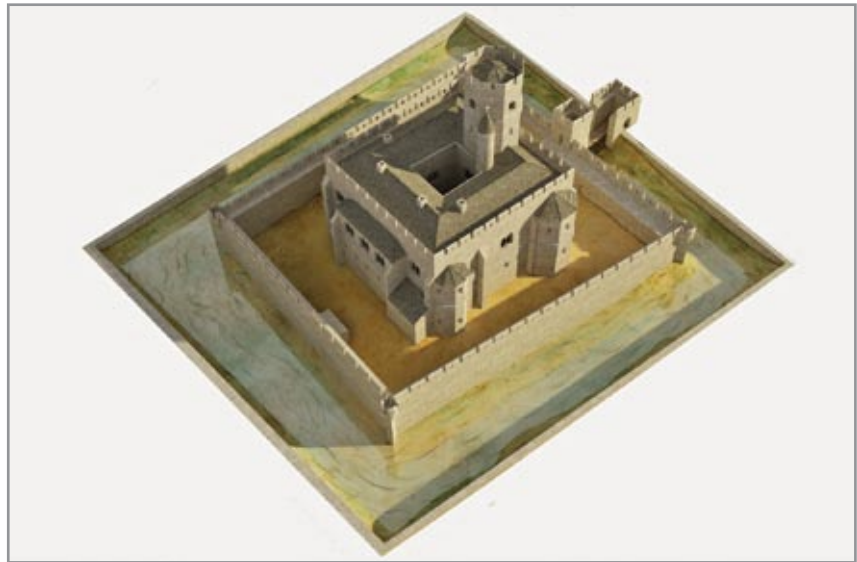
Óbuda: Az ókori Aquincum falai közt létrejött 11. századi település már az Árpád-kor elején fontos uralkodói központ volt. A város szélén az 1230-as években épült fel az óbudai királyi vár, amely IV. Béla uralkodása alatt a korábbi esztergomi királyi székhely funkcióját vette át, és a 13. század végéig ez lett a magyar királyok rezidenciája. A szabályos, négyzetes alaprajzú középudvaros várpalotát egy kaputorony díszítette. Mellette állt az emeletes várkápolna, vele szemben pedig a kétszintes nagyterem. Az udvar túlsó felén helyezkedtek el a lakosztályok, amelyekhez padlófűtéssel ellátott fürdő is kapcsolódott. A királyi lakosztályból díszes ablakos folyosó nézett a környező tájra. A belső várat négyyszögletes várfal és árok övezte.

Mohosvár: A 13. században megerősödött az a vagyonos, világi földbirtokos réteg, akik a királyokat utánozva, saját vagyonuk és családjuk védelmére, birtokaik várépítésre alkalmas pontjain erősségeket emeltek. IV. Béla a tatárjárás után kifejezetten támogatta ezen törekvéseiket, hogy az ország eredményesebben tudjon ellenállni egy újabb mongol támadásnak. A 13. század végére aztán a nagybirtokos bárók olyan nagy hatalomra tettek szert, éppen a kor haditechnikájával szinte bevehetetlennek számító váraik révén, hogy még a királlyal is eredményesen szembe tudtak szállni. E várak tipikus példája az észak-magyarországi Mohosvár.

A várat a tatárjárás után a Gut-Keled nemzetség tagjai építették egy nehezen megközelíthető magas hegycsúcsra. A kicsiny erődítményt ovális alaprajzú kőfal övezte, amelyet egy négyzetes torony erősített. Az udvar közepén magas, karcsú, kerek öregtorony emelkedett. A várfalak mentén faházak és műhelyek álltak. A várat kívülről palánkfal és árok is védte. A tartományurak hatalmának letörése során, a 14. század elején a várat megostromolták és az ostrom során elpusztult.

Diósgyőr: Az Árpád dinasztia kihalását követően a magyar trónt súlyos küzdelmek után a nápolyi Anjou családból származó I. Károly szerezte meg. Hatalmának megszilárdítása érdekében az 1300 körüli évtizedekben emelt számos kis magánvárat elfoglalta és nagyrészüket leromboltatta. A fontosabbak viszont királyi várként megmaradhattak. Ezek közé tartozott Diósgyőr is.

A 14. század elején Ákos nembéli István nádor emelte a várat. Amikor 1316-ban fellázadt a király el-

len, I. Károly elvette tőle. I. Károly fia, I. Lajos király az 1360-as években a régi vár helyére felépített egy négy saroktornyos várpalotát. Ez az épület egy új, e korban Európa szerte elterjedt típust képviselt. Szabályos négyyszögű, zárt belső udvart körülölelő épületszárnyai kényelmes szálláshelyet biztosítottak a vadászatok és utazások alkalmából itt gyakran megszálló királyi család és kísérete számára.

Kisnána: Az I. Lajos és Zsigmond király uralma idején, a 14. század második és a 15. század első felének békés évtizedei alatt a földbirtokos nemességnek már nem voltak olyan fontosak a várak. Lakóhelyüket inkább a falvak központjában épült erődítmény, de kényelmes, tágas udvarházakban alakították ki. Ez a helyzet az 1440-es évekre gyökeresen megváltozott. Albert király halála után a nemesség két királyt is megkoronázott, így belháború tört ki. A helyzetet súlyosbították északon a huszita rablók, délen a törökök betörései. E válságos időben aki tehetette megerősítette udvarházát, vagy új várat épített magának. E korszak jellegzetes emléke Kisnána vára.

A falu Árpád-kori plébániatemploma mellett 1325-ben Kompolti István nemesi udvarházat épített. Fia István és unokája László az 1420-as években gótikus stílusban újjáépítette a plébániatemplomot, majd az 1430-as években László öccse János egy új, emeletes, tornyos udvarházat emelt mellette. A huszita veszély miatt az épületegyüttest az 1440-es években

A 13. századi óbudai királyi vár madártávlati képe

A 13. századi Mohosvár rekonstrukciója

A simontornyai vár északi szárnya a 16. század elején

először fapalánkkal körülveve kastéllá, majd kőfallal várrá alakította. János fiai már a század közepe után fejezték be az építkezést a belső vár felépítésével.

Simontornya: A 15. század közepének zűrzavaros állapotait Mátyás király számolta fel a század második felében. A katonaként is kiváló uralkodó erős zsoldos hadsereget állított fel, amely a külső ellenségtől és belső rablóbandáktól is megvédte az ország lakosságát. A korszak legnagyobb hatalmú főnemesei maguk is jobbára katonák, hadvezérek voltak, akik rezidenciáikat régi váraikban tartották fenn. Ám e várakat igyekeztek minél kényelmesebbé és fényűzőbbé tenni. Ebben a király járt elől jó példával, aki budai, visegrádi, tatai, komáromi várait és palotáit a legmodernebb későgótikus és reneszánsz stílusban újíttotta meg. A nemesség számára a nagy építkezések korszaka inkább Mátyás király halála után nyílt meg, amikor az új uralkodót, Jagelló II. Ulászlót rászorították, hogy csökkentse le a központi adókat. Így a földesurak sokkal több adót tudtak beszedni jobbágaiktól és lehetővé vált számukra a pompás királyi építkezések utánzása. E korszak nagyszerű emléke Simontornya vára.

Az első várat itt 1280 körül építette a Döröcske nembéli Simon, akiről a település a nevét is nyerte. A

következő évszázadokban többször átépített várat 1500 körül Gergellaki Buzlay Mózes főajtónálló és főkamrás mester kapta meg, aki nyomban hozzáfogott az átépítéséhez, ami 1509-re fejeződött be. Megépült egy új reneszánsz öregtorony és kaputorony, valamint a reneszánsz stílusban átalakított régi, keleti palotaszárny elé reneszánsz loggiát emeltek. Az északi palotaszárny és a kápolna későgótikus stílusban készült el ugyanakkor.

Tata: A Jagelló-kor rövid virágkorának a törökkel szemben elszenvedett mohácsi vereség vetett véget 1526-ban. A következő polgárháborús évek pusztításait azután Buda eleste pecsételte meg 1541-ben, miáltal az ország közepe végképp hadszíntérré vált. A korábbi fényűző várpaloták, királyi és főúri rezidenciák végvárok, katonai erődítmények lettek. A korszak ugyanakkor a haditechnika fejlődésében is korszakváltást jelentett: a háborúkban egyre meghatározóbb szerepet kaptak a tüzfegyverek, amelyek már könnyedén le tudták rombolni a korábban leküzdhetetlennek gondolt kőfalakat. Ezért a frontvonalra került várakat a legkorszerűbb itáliai reneszánsz hadiépítészeti elvei szerint bástyás erődökké építették át. E költséges építkezéseket a Habsburgok birodalmából befolyó jövedelmek tették lehetővé. E kor egyik legépebben fennmaradt, bástyás erődítményekkel övezett végvára a tatai vár.

A tatai várat 1400 körül Zsigmond király építtette fel királyi szálláshelyként az általa létrehozott mesterseges tó partjára. Az épület Diósgyőr mintájára, négyzetes, négy saroktornyos várpalotaként épült, amelyet külső várfal és vizesárok övezett. A Mátyás és II. Ulászló által tovább gazdagított tatai várpalota Buda 1541-es eleste után a végvárak sorába került. Ekkor vált szükségessé új, korszerű védőművek építése, amelyek alkalmassá tették az erődítményt a tüzérségi harcra is. Először egy második, külső védőfal épült elé, a sarkán egy nagy rondellával. Ennek ellenére 1558-ban elfoglalták a törökök. 1566-ban került újra keresztény kézre. Ezután több lépésben olasz rendszerű bástyás erődde építették át, a régi belső vár egy részét pedig visszabontották. A nagy munka 1586-ra zárult le. 🏰

A kishánai vár 1445 körül jobbra

A tatai vár 1586 körül

